

Bohdan Urbankowski

Z "Głosów"

Niepodległość i Pamięć 14/2 (26), 203-230

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bohdan Urbankowski

Warszawa

Z „Głosów”

* * *

Czekacie:

*ustami poety
będzie do was
przemawiał Bóg.*

Czekacie:

*dłoń poety
pióro
płonące
w ciemności
będzie prowadził Bóg.*

Czekacie.

*Poeta zaciska usta
próbując napisać pierwsze słowo
– pióro miota się po papierze
jakby wrywały je sobie
ręce umarłych.*

*Na kartce krwawią hieroglify
może czytelne z tamtej strony...*

*Poeta otwiera usta –
słychać przekrzykujące się głosy:*

*każdy chce mówić o swej śmierci
każdy chce mówić o swym życiu*

*Głosy zmarłych zlewają się w skowyt i szept
skowyt i szept*

*Innego głosu Boga
nie usłyszycie:*

NN 30 628 BUCHENWALD

W konarach tego przekłętego drzewa
jak pieśń Wagnera narastała legenda
że Niemcy będą potężne
póki potężny będzie dąb
dąb, który na zboczu Ettersbergu posadził wielki Goethe

W przerwie –
kiedy wolno zrzucić z pleców kamień, odłożyć siekiere
chwycić zębami kęs powietrza cenniejszy niż chleb
czołgaliśmy się pod to drzewo
wgrzaliśmy się w jego korzenie
kawałkami szkła
pazurami –

Lecz dąb rósł
wyniosły nad dobro i zło ziemi,
dąb żył.
Umieraliśmy my.

Kiedyś powróci ludzki świat. Będzie ludzki
póki trwać będą na korzeniach dębu
ślady naszych paznokci.

DR ALINA TETMAJER¹

A jednak to, co było zmyśloną opowieścią
światłem, szelestem zaledwie nad kartami pergaminu
stało się ciałem:

Ten Łazarz – Gajowniczek, bliższy śmierci niż życiu
wciąż się tłukł po obozie, z nadludzką siłą pchał taczki
nosił za nas kamienie oblane potem
dzielił się miską zupy –
rozdawał swoje życie.

Doktor Dering, który w zimne noce
kładał się obok chorych na pryczy
obejmował rękami jak dzieci
jakby wyrywał śmierci –
dzieląc się ciepłem
rozdawał swoje życie.

Witold Pilecki², oficer
zostawił wszystko co kochał – dom, dzieci
z buziami przywartymi do szyby
sam wplątał się w sieć łapanek,
by przybyć do obozu zagłady

I ojciec Kolbe³, który
poszedł na śmierć głodową
za innego więźnia –
– oni rozdawali swoje życie.

Rozdawać siebie –
tyle ocaleje ze śmierci
ile przechowają z nas inni.

---

1 Pierwowzorem bohaterki wiersza była dr Alina z Dąbrowskich Tetmajerowa (r. 1915, numer obozowy 64 503) – lekarka oświęcimska, nazywana „obozową świętą”.

2 Porucznik (późn. rotmistrz) Witold Pilecki wszedł w łapankę na pl. Wilsona, by dostać się do Auschwitzu i zorganizować tam ruch oporu. Używał nazwiska Serafiński.

3 Ojciec Maksymilian – Rajmund Kolbe. 1894 -14 (?) VIII 1941. Podczas wybiórki do bunkra śmierci 29 lipca 1941 roku, ofiarował się za Franciszka Gajowniczką. Kanonizowany w 1982. Gajowniczek zmarł w roku 1995, w wieku 95 lat!

NN 30 628

Nie budź się!

– Chrystus miał rozbitą twarz
podobną do tyłu skatowanych twarzy
księdza, lekarza z rewiru –
przynieś mi wody – prosił
ja umieram

Musiałem wstać
iść nad rzekę
za obóz

W drutach był prąd
moje ciało stawało się czarne
ale żyłem.

Strażnicy pilnujący wody
poranili moje ciało kijami
widziałem jak płynie krew
ale nie czułem bólu.

Błaszany kubek stał się ciężki
woda zraszała biały żwir
ale doniosłem, kilka kropel na dzień
– ale doniosłem.

Chrystus dziękował uśmiechem
nie mógł już prawie mówić,

szeptał: pić, pić
coraz ciszej...
Podsunąłem mu kubek
– Ja już nie mogę
wycharczał
– ja mam rozbitą twarz
musisz wypić za mnie.

---

* * *

Sześciu chudych dość Häftlingów
Pan Bóg rano budził pięścią.
Walił w pysk i walił w niepysk,
ale wstało tylko pięciu.

Pięciu chudych dość Häftlingów
stało sobie na apelu.
Stało sobie, stało, stało
i zostało tylko czterech.

Czterech chudych dość Häftlingów
do fabryki biegło drogą.
Czwarty nie mógł biec dość szybko
ale trzech już szybko mogło.

Trójka chudych dość Häftlingów
pracowała w glinie po pas.
Potem dwóch wylazło w górę,
za to trzeci w dole został.

Dwójka chudych dość Häftlingów
powracała do baraków.
Jeden rzucił się na druty,
drugi jeszcze nie potrafił.

Jeden chudy dosyć Häftlingów
śpiewał sobie: „Świat jest piękny”.
Niemiec złapał go za gardło

i została ta piosenka.

„Tomasz Serafiński”

Dostałem list od córeczki
same duże litery
w kilku kolorach, zwłaszcza czerwone i żółte
To pierwszy list w jej życiu
pisze, że modli się za mnie

Wiem, że przeżyję

29 VII 1941, Gespräch

Was will das polnische Schwein?
– Ich bin ein polnischer katholischer Priester,
ich bin alt und will für ihn sterben
denn er hat Frau und Kinder
– Ach so, du bist ein Pfaffe.
Na gut. Sie bitte rein und du – ab!⁴

---

4 *Czego chce polska świnia? – jestem polskim, katolickim kapłanem, jestem stary i chcę za niego umrzeć. ponieważ on ma żonę i dzieci. Ach, ty jesteś klechą. No dobrze. Pana (zmiana formy na Sie!) proszę do środka, a ty (do Gajownicza) precz! Powodem wybierania więźniów przez Lagerführera Karla Fritscha była ucieczka warszawskiego piekarza nazwiskiem Kłos.*

Hcm. Wiktor Śniegucki⁵

**Żołnierz Września, żołnierz Szarych Szeregów i ZOW AK
Więzień Pawiaka, Oświęcimia, Buchenwaldu
Komendant Zgrupowania Harcerskiego w obu obozach śmierci**

Krwawiąc ręce i kolana o żwir
jeden z nas
podczołgał się do bunkra
: słychać modlitwę – –
więc on jeszcze żyje.

Po kilku dniach, tygodniach
nocą
znów ktoś się podkradł pod mur
pokryty świecącymi kroplami
jakby potu
: wyraźnie słyszał modlitwę – – –
ten ksiądz wciąż jeszcze żył!

Gdy po miesiącu, dwóch
przykładając twarz do ściany bunkra
słyszeliśmy wciąż ten straszny szept
pojeliśmy
: ojciec Kolbe był już martwy
żył tylko bunkier
żyła tylko modlitwa
do dzisiaj żyje — powtarzana
ustami przerażonego Boga.

Po latach wielu z nas
ogłosiło w pamiętniku: to dla mnie
dla mnie Kolbe poszedł na śmierć
moje miejsce zajął w szeregu
ludzi wybranych do głodowego bunkra
do gazowej komory.

Najdziwniejsze
: żaden nie kłamał.

---

⁵ Przedwojenny działacz ZHP najpierw w rodzinnym Żyrardowie, potem w Warszawie. We wrześniu 1939 dowódca plutonu, następnie kompanii. Od początku w Szarych Szeregach. W Auschwitz współpracował z ZOW AK Pileckiego. Był świadkiem ofiary o. Kolbego. Po przywiezieniu do Buchenwaldu wraz z Kachlem i Gorzołką budował harcerską konspirację. Zorganizował ucieczkę z ostatniego transportu z obozu.

Kto ratuje jednego człowieka
ratuje wszystkich
ratuje cały świat.

Maria Pilecka

Możesz dokończyć szalik
ona tak się często zaziębia
rączki ma zawsze zimne
więc gdybyś jeszcze zorganizował rękawiczki...

Sąsiadom, co się opiekują
jesteśmy też winni za kaszę,
zresztą zwykłą, nie na przykład mannę.
Niby drobiazg a jakoś wstyd
a dla Ciebie to tyle co splunąć!

Zosię – jeśli nie wrócę ani ja, ani Witold
odwieź do dziadków, nad rzekę.
Choćby i na osiołku.
Będzie im ciężiej żyć
ale możesz to przecież zrobić
by ich ogród dawał więcej warzyw, jabłek –
nie proszę, żeby rajskich
choć i to dla Ciebie nie trudne
ale zawsze jednak ryzykowne.

To tyle – dobry Boże.
Nie nazywam tego testamentem,
nie żądam zaraz cudów
wiem, że w dzisiejszych czasach
musimy sobie pomagać.

Szczurołap z Buchenwaldu

Coraz więcej zmarłych na ulicach
Coraz więcej zmarłych na placach
Coś bełkocą, szarpia nas za płaszcze – – –
Więc wezwano do Weimaru szczurołapa.

Jak z niemieckiej baśni przybył zmierzchem
Dziwnie prędko... Może zbiegł z baraków?
Dziwnie szary... I nie grał na flecie
Lecz na skrzypcach grał tak pięknie jakby płakał.

A melodie chwycił wprost z powietrza
Bo wciąż jeszcze krążą nad Weimarem
Jakieś frazy z Liszta smutnych pieśni
Fugi Bacha - jak gołębie ociemniałe – – –

I odchodzą z ulic miasta zmarli
W stronę lagru, w stronę pieców idą
I znikają...

Lecz gdy wrócił po zapłatę
Wypędzono skrzypka z miasta niczym Żyda

Wrócił nocą. I grał jeszcze piękniej
Tak, że dzieci wrywały się z rąk matek...

Straszna cisza – jak zaraza w mieście
Straszna cisza. Nawet nikt nie płacze.

ALOYS OBKIST⁶

Siedzielim w tym krematorium
jak u Boga za piecem.

Stara wariatka ciągle powtarzała: NIE
filozof swoje: TAK

Niektórzy rozkładali się już po kątach,
inni dopiero w powietrzu.

Panowała gorąca atmosfera.
Co chwilę
zaglądał jakiś Niemiec
wyraźnie zaniepokojony.

Najpierw machalim mu rękami
jaką który znalazł
ale w końcu jednego to poniosło
i jak nie wrześnie: drzwi zamykać bo przeciąg!

---

⁶ Być może tak brzmiało nazwisko więźnia – komunisty, którego skóra odznaczała się atrakcyjnym dla hitlerowców tatuażem, a czaszka została pomniejszona do karykaturalnych rozmiarów.

ZOFIA ŚLIWIŃSKA (ZOFIA KOSSAK)
1889-1968
ZAŁOŻYCIELKA „ŻEGOTY”⁷
WIĘZNIARKA PAWIAKA I BIRKENAU

Przez betonowe ściany bunkra śmierci
szept jego modlitw
jak światło –
ojciec Kolbe wciąż żył
jakby był nieśmiertelny
nie udusiło go pragnienie
i nie zadławił głód.

Musiał zabić go żołdak, Niemiec.
zamiast włóczni – szpila z fenolem
i ogień krematorium
zamiast wniebowstąpienia.

Teraz prochy świętego
uświęcają przeklętą ziemię:
nie urodzi zatrutego zboża
krew nie buchnie spod pługa

Ten proch rozwiany przez wiatr
ziemię Auschwitz zmienił
w relikwiarz
odkupił

I oto
ziarno znowu przemienia się w kłos
połny kamyk w skowronka
już niedługo z tej ziemi Bóg
może znowu lepić człowieka

---

⁷ Komitet im. Konrada Żegoty (imiona bohaterów dramatu „Dziady”) – Rada Pomocy Żydom. Stworzona w grudniu 1942 r. przez Delegaturę Rządu RP (przy pomocy KG AK „Żegota” udzieliła pomocy ponad 100 tysiącom osób – lokale, legalizacja, żywność, leki). Była jedyną tego typu organizacją w Europie. Pierwszy przewodniczący – piłsudczyk Julian Grobelny (Organizacja Bojowa PPS, udział w II i III Powstaniu Śląskim); działał do aresztowania w 1944 roku.

„Tomasz Serafiński”
ROTMISTRZ WITOLD PILECKI
*Rozmowa z doktorem Deringiem*⁸

- Tam na ciebie czekają. Będzie walka.
 Powstanie jak odbezpieczony granat
 nie może nie wybuchnąć –
 krew, ranni... Powiem wprost:
 każdy chirurg będzie potrzebny.
 – *Tutaj też jestem potrzebny...*
papierowe bandażę, gołe ręce... Tu jest ciężiej.
 – Twoja żona?
 – Zrozumie. Dlatego ją kocham.

*Wiem, że przyszedłeś ryzykując życiem,
 że wyciągasz najbardziej zagrożonych
 oficerów, kapelana, nawet lekarza...
 Wiem, że przyszedłeś dobrowolnie.
 Ja mogę tylko tyle:
 dobrowolnie pozostać tutaj.*

---

8 Dr Władysław Dering (ur. 1903) – szef służby zdrowia Tajnej Armii Polskiej (włączonej później do AK) i towarzysz broni Pileckiego. Zestany do Auschwitz w lipcu 1940 r. Po wojnie Leon Uris oskarżył Deringa o 17 tysięcy (sic!) eksperymentalnych operacji. Mimo absurdalności oskarżenia Dering spędził 19 miesięcy w więzieniu w Brixton. Przewód sądowy oczyścił go z zarzutów i wykazał, że narażając własne życie uratował od śmierci wielu więźniów, także Żydów. Uris skazany został za oszczerstwo na symboliczną grzywnę 1/2 pensa – co nie wróciło Deringowi zdrowia a narażiło władze Anglii na protesty przeciwko... antysemityzmowi sądu. Chory z nienawiści Uris pisał potem antypolskie paszkwile (np. „Miła 18”). Świadectwo heroizmu i poświęcenia Deringa dał ks. Konrad Szweda w książce „Kwiaty na Gólgocie”. Dering otrzymał brytyjski tytuł szlachecki.

TESTAMENT ROTMISTRZA „WITOLDA”

Ten tabor spod Cecory, rycerze w zakurzonych zbrojach
z krwawym słońcem odbitym w tarczach
ten tabor dalej wędruje naszym krajem; w miejsce
tych co padli wstępują następni
z bagien Raszyńskiej grobli, z ośnieżonych
mogił Styczniowego Powstania, z krwawych
lodowców kołaczących o ujście Jeniseju – – –

Oni nie zginą. Oni
mają już śmierć poza sobą
została im tylko walka – obowiązek
przekraczający czas i przestrzeń i śmierć.
Którejś nocy usłyszysz
stukanie ręką w szybę. To oni.
I pójdziesz za nimi wszędzie,
bo wszędzie w tym kraju jest front.

Zmienia się tylko wróg i rodzaj broni:
lanca pochylona w ataku na niemieckie okopy nad Bzurą,
sweter w którym ukryte szczęki śmiertcionośnych owadów
wiersz, który stary poeta mówi żywym – w trupiarni, po apelu.
Wszędzie jest front, w każdym z nas.

Pewnej nocy i ty
usłyszysz stukanie do okna
nie zadając pytań – dołączysz
do taboru wędrującego tym krajem
poprzez czas i przestrzeń i śmierć.

XAWERY DUNIKOWSKI⁹

Straszne jest pokrewieństwo
śmierci i miłości. W ich spazmie
życie jakby uwolnione spod kontroli
tańczy i rzuca się w konwulsjach i krzyczy.

Ukryci przez lekarza
wśród tyfusu i konających — na pograniczu życia
niemal co noc słyszeliśmy
rzężenie ludzi i łopot
ciemnych skrzydeł anioła.

Z cichym śmiechem wbiegali na nasz blok
Edward, Mala i inni kochankowie
nie widzący śmierci ani nas
ogromnymi oczyma wpatrzeni w niewidzialne dla innych światy —

Widząc tyle śmierci — mówił doktor
tyle śmierci, z których się nie wraca
pozwólmy im na tę jedną
z której mogą powrócić.
Gdy przemijają wiara i nadzieja
dorzucał — jakby do siebie — ksiądz
niech zostanie choć miłość, Boże — —

Tylko miłość odbuduje wiarę
nigdy odwrotnie.

---

9 Szczegół autentyczny: nasz najwybitniejszy rzeźbiarz przeżył Oświęcim dzięki temu, że organizacja Pileckiego „zamelinowała” go w rewirze pod opieką dra Deringa. Edward Galiński (rocznik 1923), harcerz, aresztowany wraz z innymi gimnazjalistami 14 czerwca 1940 r. w Jarosławiu, więziony w Tarnowie, należał do pierwszego transportu – stąd niski numer – 551. W Auschwitz związany z organizacją Pileckiego; zajmował się m.in. przrzutem lekarstw na obóz kobiecy tam poznał Malę Zimetbaum – (patrz: Józef Garliński, „Oświęcim walczący”, 1992, 104). Mally (Mala) Zimetbaum (rocznik 1918) przywieziona z łapanki w Antwerpii 17 września 1942 r.; początkowo sanitariuszka, następnie tłumaczka i goniec (Läuferin; do konspiracji została wciągnięta przez Galińskiego, s. 113).

SZARA BALLADA

Ballada obozowa – szara jak kromka chleba,
Szeptana jak modlitwa – bo brak sił by ją śpiewać.

On miał na imię Edward, z pierwszego transportu do Auschwitz,
Ona była Żydówką o oczach jak czarne gwiazdy.

Edwarda Niemcy pobili, bo śpiewał polskie pieśni
I cisnęli pod rewir, żeby doczekał śmierci.

Ona była tam siostrą, wciągnęła go do baraku,
I nie dała mu umrzeć i nie dała mu płakać.

Jak matka go po głowie cienkimi palcami głaskała
I śpiewała mu psalmy – bo to tylko umiała.

Jak Maria Chrystusowi krew ścierała mu z twarzy
I przewijała mu rany papierowym bandażem.

A kiedy trząśnięty z zimna – grzała go swoim ciałem
I dawała mu życie, a z nim miłość dawała.

A kiedy już wyzdrowiał – wracał do niej po nocach,
Przynosił chleb zamiast kwiatów – i mówił, że ją kocha.

I ona go kochała jakby był mężem i synem,
I tylko nie chciała powiedzieć, jak ma naprawdę na imię.

A kiedy w czerwcu Niemcy szykowali transport do śmierci –
Oni nie chcieli umierać i razem z obozu uciekli.

Edward skradł Niemcom mundur, z chleba ulepił pistolet
Prowadził dziewczynę jak na śmierć – przez obóz, za druty, hen w pole.

A potem byli już wolni i kochali się w słońcu
I w tym miejscu ballada powinna szczęśliwie się skończyć.

I nie mówić jak głodni po obcych wsiach się błakali
I nie mówić o ludziach, którzy ich Niemcom wydali.

Przywieziono ich w lipcu, do cel osobnych wrzucono
By czekali na wyrok, czy żyć będą czy konać.

A dla nich ta osobność to był wyrok najcięższy
Edward stał całe noce, z twarzą przy małym okienku

I śpiewał, że żyje, że kocha – żeby słyszała dziewczyna
I cały obóz też słyszał, że miłość i pieśń ciągle żyją.

Aż w sierpniu przyszedł wyrok – i oni znów się spotkali
Stali nadzy pod ścianą, jeszcze ręce sobie podali

I tu się kończy ballada, szara jak kromka chleba –
Lecz będzie miała ciąg dalszy – bo oni nie znajdą nieba.

Bo nad obozem tylko czarne chmury i dymy,
Jeśli Bóg był tam kiedyś – to w tych dymach zaginął.

Więc oni wrócą na ziemię, wrócą w słonecznych promieniach
I może nie będzie obozów. I może będzie ziemia¹⁰.

---

10 24 czerwca 1944 r. Galiński wyszedł w mundurze Rottenführera „eskortując” Małą, która niosła na głowie umywalkę, by nie zwracać uwagi semickimi rysami. (O ucieczce – T. Sobański, *Ucieczki Oświęcimskie*, 1966, 38-49). Więźniów wieszano osobno. Galiński, nim odczytano mu wyrok zarzucił sobie pętlę i zginął z okrzykiem „Niech żyje Pol...”; Mała podobno zdążyła sobie podciąć żyły.

ICCHAK KACENELSON¹¹

1866–1944

POETA, OFIARA BIRKENAU

Ci, którzy płaczą w samotności - umrą w samotności i łzach
Ci, którzy płaczą z Bogiem - będą ocaleni.

Powiadacie: Bóg milczy, nie odpowiada na modły,
Bóg nas opuścił i uszedł -
jest tak jak powiadacie i jest stokroć gorzej:

Bóg nie porzucił ludzi, nie pozostawił ich trwodze
Bóg sam jest przerażony i płacze i chce płakać w ukryciu.

Pomóż Bogu, odszukaj go nawet tu
i płacz, płacz razem z nim.

Ci, którzy płaczą w samotności umrą w samotności i łzach.

---

¹¹ Wiersz jest apokryficzny, postać Kacnelsona, daty urodzin i śmierci – prawdziwe.

Bogdan Bartnikowski¹²

lat 11

*Niebo jest pełne beznogich aniołów
z wytatuowanymi numerami
(Mikulaš Kovač)*

W magazynie
stosy okularów
dokąd poszli ludzie bez okularów?
– poszli do nieba, po omacku
z wyciągniętymi rękami.

W magazynie
drewniane nogi
dokąd mogli pójść ludzie bez nóg?
poszli do nieba śmiesznie podskakując.

W magazynie
gumowe ręce,
złote zęby,
sztuczne szczęki

Ci, którzy je nosili
aniołowie bez nóg
aniołowie z dziurami zamiast ust
kuśtykają po pustych zaułkach nieba
wyciągają po omacku
kikuty rąk

lecz zamiast dłoni Boga
chwytają inne wyciągnięte kikuty

---

12 Rocznik 1932, jeden z najmłodszych uczestników Powstania Warszawskiego, więzień polityczny Auschwitz – Birkenau. Po wyzwoleniu obozu – syn pułku, a po ukończeniu dęblińskiej „Szkoly orląt” – lotnik. Autor kilkakrotnie wznawianych wspomnień *Dzieciństwo w pasiakach*. W wierszu połączyłem jedną z jego wypowiedzi z wątkiem poematu Mikulaša Kovača *Oświęcim 1958*.

FRANCISZEK GAJOWNICZEK (5659)

Jakby z jego nieba
wciąż widać było Auschwitz –

– ojciec Kolbe
nie jeden raz
ratował moje życie

Gdy w rozpaczę chciałem iść na druty
ktoś zastępował mi drogę
czyjeś ręce, czyjeś dobre ręce
podawały mi chleb –

abym nie skonał z głodu
aby nie poszła na marne
ofiara ojca Kolbego

Miałem żyć
miałem wrócić do domu.

Przeżyłem obóz
wędrowałem przez lasy
żywiąc się bulwami i padliną
powróciłem – –
Lecz nie było już domu
obaj synowie w mogiłach
obaj zabici pociskami
które miały nieść wyzwolenie.

Mówią, że teraz ja
mam być święty jak Kolbe
pójdę do nieba – i co?
będziemy razem z góry
patrzeć na Auschwitz
czy na mój dom
bez synów
na żonę płaczącą przy oknie...

Testament ojca Maksymiliana

Rany otwarte usta
które już nie krzyczą tylko krwawią
Twarz dziecka rozbita o mur baraku
Wołanie człowieka przybijanego do desek krzyża
Wołanie człowieka przybijanego do desek baraku

Szalone, po stokroć szalone
jeśli nie po to
aby żywi pojęli
dokąd prowadzą drogi nienawiści

**Edward Galiński nr 551,
Mala Zimetbaum nr 19880**

zginęli ale przedtem
kochali się byli wolni

BAL

... wiedziałem, że Cię nie będzie a jednak – kiedy na zwierciadlaną salę Etersburgu wpadł korowód – czekałem, że któraś z przelatujących przez lustra postaci – może ta Dama w jednej rękawicze, jakby wprost z ballady Schillera – uchyli maskę – zobaczę Twoje oczy... Gospodarzem balu był Sturmbannführer Koch. Czyżby nie wiedział, że toczy się przeciw niemu śledztwo? czyżby myślał, że wróci na stanowisko komendanta? Dopuszczał, aby na bal przybyli niżsi funkcjonariusze, nawet kilku więźniów – nie wiem, czy nie mignął mi kapo Ganzer przebrany za któregoś z apostołów, może Pawła, na pewno występował cyrkowy siłacz Jakub – zginał podkowy, podnosił w górę damy... Koch wściekły uśmiechał się i tłumaczył, że z powodu nalotów nie przybyło z Weimaru wiele rodzin – Goethów czy Lenzów – trzeba było uzupełnić listę... Ale prawda jest inna: niektórych gości nawet on nie zapraszał... Królową balu była oczywiście Ilse, w mundurze SS, co nie byłoby dziwne, gdyby mundur nie był... namalowany na nagim ciele. Mężczyźni wyciągali ręce – waliła ich szpicrutą, mimo to wyciągali ręce, na których wykwiwały czerwone pręgi... Koch aż dostawał piany! Gości przedstawiał Królowej i nam przebrany za odźwiernego komendant bunkra śmierci. Czasem dowcipnie: Jan Sebastian – po cichu, a potem nieoczekiwanie walił: Bach. Goście powtarzali to potem jako toast!... Bach oczywiście też był – w stroju ślepcy stukającego w ziemię białą laską – jakby szukał wejścia. Pastor z weimarskiej świątyni przebrany za Dantego – spał się i śpiewał o dziewięciu kręgach piekła. Potem coś improwizował o dziesiątym... Była też zielonooka a właściwie cała zielona Lorelei w secesyjnych wodorostach zamiast sukni. Przeważali jednak mężczyźni. Wielu przebrało się w pasiaki – tak naturalistycznie, że w powietrzu czuło się smród i śmierć. Przy okazji prezentacji Müller – jakież brak smaku – chciał sprzedawać abażury, rękawiczki, medaliony i inne przedmioty ozdobione tatuażem. Przyniósł też kilka głów pomniejszonych metodą mieszkańców Oceanii, nie chciał zdradzić na czym to polega. Był Werter w żółtej kamizelce, Apollo i Muzy, biskup, żołnierz... Niezły pomysł miał jakiś Jan Chrzyciel z własną głową na tacy. Tylko, że głowa bełkotała niewyraźnie i wywołała śmiech, bo zamiast zapowiedzieć n a d e j ś c i e zapowiedziała o d e j ś c i e Jezusa. Największe brawa dostał jednak gruby Jakub, nazywany wieszakiem, ze względu na obowiązki pełnione w bunkrze śmierci. Czaszkę przypędanego więźnia wycisnął rękami jak cytrynę! Gdyby zebrani wiedzieli, że Koch z nich zakpił, a Jakub Kozielczyk jest Żydem z getta w Krynkach, czuliby się jakby popełnili Rassenschande! ... Bal skończył się skandalem. Koło północy czekaliśmy na najważniejszy taniec, w którym miał zawirować biskup i dama, rycerz i zwykły chłop, każdy, każdy... Korowód miała poprowadzić Ilse, tymczasem ona... Koch zataczał się z płaczem po sali wymachując pistoletem... Ktoś miał pomysł, by przebrać się za Chrystusa, za nim dziecko, też w białych szatach... Koch strzela – pijany – oczywiście nie trafia – „Chrystus” idzie przez salę, wskazuje palcem, pary ruszają za nim jak kukły... Koch znów strzela... z głowy dziecka wytryska cie-

mnoczerwona maź, dziecko pada ale szybko wstaje, uśmiecha się przepaszająco, podaje rękę... Koch... raz po razie... Chrystus jakby kule się Go nie imaly, podchodzi... to nie ja – mówię... patrzy w oczy... ja nawet mu przeszkadzałem, uratowałem Ci życie – dodaję i widzę, że dopiero teraz na jego szacie zaczyna pulsować krwawa plama... Chrystus odwraca wzrok, wybiera kogoś obok, nie wiem czy nie w mundurze SS, może Goeth, jakaś kobieta... dziecko... idą nie wiedząc ocala, czy skazuje... nikt nie wie do jakiego królestwa należy... jak w tańcu przeszli przez salę, zniknęli w drzwiach, także Dama i Żołnierz i Biskup... Wybiegliśmy przed zamek. Na śniegu żadnego śladu. W oddali światła Buchenwaldu, zlewały się ze światłami Weimaru w jedną łunę...

Ojciec Jan

Jeśli zapytasz com czynił
Cóż odpowiem –

Nie głosiłem fałszywego świadectwa
W czas pogardy

Nie kradłem,
nie zabijałem,
nie zadawałem bólu
Gdy zło było ziemią i powietrzem

Jeśli zapytasz
Com czynił przeciwko temu
Cóż odpowiem?

**Henryk Sokolak („Mikołajczak”)
NAUCZYCIEL POLSKIEGO**

1.

I oto zostaliśmy sami, ostatni
którzy czujemy sens, smak słów
takich jak dobro i piękno i inne – dźwigające skrzydła.
Na wzgórzach dopalają się krzyże
– tak kończy się epoka śmiercionośnych marzeń.

Oto rodzą się ludzie umarli, znający tylko język śmiechu
wchodzą między ostatnich żywych
i rzucają – jak noże – pytania:
Czemuż przyszedł dobrowolnie do obozu
ten polski porucznik czy rotmistrz?
Czemuż i ksiądz i Żyd – ludzie świątli –
woleli umrzeć niż nadepnąć
na kulki z chleba i sznurek?

Z grymasem na wiecznie młodych twarzach
umarli pochylają się nad naszą ziemią –
gdziekolwiek sięgną zmieszana jest z popiołem i ciszą.
Unoszą ku twarzy garstkę i rozdmuchują na wiatr.

2.

I oto mija kolejny dzień po końcu świata.
Proch zmieszany z ziemią nie wybucha.
Zmarli podpowiadają nam słowa radości
pokazują ręką: kwiaty rosną
zimorodek jak mała tęcza ułosi się nad rzeką
wieczorny wiatr
przynosi z pola woń skoszonych zbóż.
Czegóż chcesz więcej?

Dopalają się krzyże
nastaje czas radości zwykłej jak trawa na wzgórzach i kurhanach.

I przekłęci niech będą prorocy rzucający pytania
na które odpowiedzią jest skowyt.

JERZY CZEJMNIC, POETA

Widziałem uśmiech trupa leżącego na stosie –
wyszczerzone zęby
i muchy włączące w usta, na których zasycha ślina.

Słyszałem śmiech tysięcy trupów.
Nie mogłem o tym pisać.

Ale gdy napisałem wiersz o miłości,
ale gdy napisałem wiersz o ojczyźnie,
ale gdy napisałem wiersz o Bogu...
Słyszałem znów ten śmiech.

Oto poezja:
wielka ośliniona mucha
włazi w rozchylone usta umarłych
szukając żeru.

Pirna, sierpień 1968 / Warszawa, lipiec 2003

Ojciec Jan

Umilkły strzały, krzyki
jakby czyniły miejsce
na zwykły ludzki głos.

Może już powinienem się modlić
jak czynią to drzewa i wiatr
Wybaczać –
niby ziemia biczowana gradem
karmiona krwią i żółcią
wypalana pożarem

– nie mogę.

Wybaczać
to znaczy zostać współnikiem

wziąć jeszcze udział w zbrodni
nawet po niej

NIKOLAJ SIMAKOW

Ten obóz był mapą świata.
Ostre granice i barwy
dzieliły zło i dobro,
porządek ludzi i prac.

Trzeba było tylko przeczekać
to niepotrzebne powstanie
z niepotrzebnymi trupami
które czegoś się domagały
przeczekać exodus żywych.

Obóz pozostał.
Doskonała struktura.
Czysty szkielet.
Mapa, na której wszystko jasne.

Mogłem wypełznąć spod bloku.

Najpierw zwabiałem dzieci
obiecując zabawę w obóz,
w więźnia i kapo
w bicie ręką i bicie deską.

Podobało się to i dorosłym.
Przychodziło ich coraz więcej.
Jakiś felczer chciał robić lekarskie doświadczenia,
ksiądz marzyciel chciał zostać świętym.

Nad krematorium jak flaga
załopotał
zielono – fioletowy dym.

Chętnych zjeżdżało się tyłu,
że trzeba było zamknąć bramę
wystawić posterunki.

Nie musiałem już nikogo zwabiać
ani porywać
Mogłem odejść

Obóz żył sam

Post Scriptum

Po latach, w sinej od dymu kantynie
Kulturzentrum Doppelstadt Weimar – Buchenwald
odbywa się wieczór wspomnień, wspólnych pieśni.

Stary człowiek o siwych i krótko ostrzyżonych włosach
– czerwone kropelki baretok na ciemnym tle marynarki –
ten stary człowiek jest posłem, dobrym ojcem, fundatorem
ochronki dla sierot, albo
po prostu starym człowiekiem
który lubi wspominać dni młodości.

Jego oczy nabierają blasku
kiedy przez półmrok czasu
patrzy na tamte pochodnie. W sine wargi
napływa krew niosąca ostry smak dawnych okrzyków –
on ożywa.

Opisuje świat swej młodości, która miała być młodością świata
przyznaje, że na ścianach białych domów
widać czasem ślad brudnych rąk – lecz cóż się liczy ?!
Kto za młodu nie był faszystą
ten na starość będzie zwykłą świnią.

Na pytanie rzucone z sali przez młodych poetów
stary człowiek odpowiada tak prosto
jakby znów był wojskowym:

Tak, pracowałem w obozie.
Nie, nie mam wyrzutów sumienia.
Tak, wypełniałem rozkazy.
Nie znęcałem się, nie czułem nienawiści.

Tak i nie. To język porządku.
Świat jest prostszy, piękniejszy niż sądzą poeci¹³.

---

13 Wiersz zainspirowany sprawą SS – Oberscharführera Hoppego, ochotnika SS, który „tylko pracował” w komendzie obozu Buchenwald. Skazany w 1950 r. jako zbrodniarz na dożywocie, wypuszczony za dobre sprawowanie w marcu 1966 r. – został pełnoprawnym obywatelem, a nawet próbował w odwecie zaskarżyć dziennikarzy za „nękanie” i naruszanie „dobrego imienia”.